

## ОСТАННІ НАДХОДЖЕННЯ

УДК 343.811

Савчин Г.Я., науковий співробітник відділу організації наукової роботи ЛьвДУВС

### Порядок оформлення, розміщення та правила внутрішнього розпорядку для ув'язнених, арештованих тюрем УРСР (1944-1953 рр.)

Зміст статті присвячений вивченню внутрішньої організаційно-правової діяльності установ виконання кримінальних покарань, а саме тюрем УРСР в період 1944-1953 рр.; окреслено процес оформлення й розміщення арештованих і засуджених до позбавлення волі; описано правила внутрішнього розпорядку для арештованих, засуджених; проаналізовано головні нормативно-правові акти й основні архівні документи.

**Ключові слова:** тюрми, ув'язнений, арештований, засуджений, ізоляція, тюремна камера, режим.

Содержание статьи посвящено изучению внутренней организационно-правовой деятельности учреждений исполнения уголовных наказаний, а именно тюрем УССР в период 1944-1953гг., изложены процесс оформления и размещения арестованных и осужденных, описаны правила внутреннего распорядка для арестованных, осужденных; проанализированы основные нормативно-правовые акты и основные архивные документы.

**Ключевые слова:** тюрьмы, заключенный, арестованный, осужденный, изоляция, тюремная камера, режим.

Content article is devoted to the study of the internal organization and legal institutions of the execution of criminal penalties, such as prison USSR during the 1944-1953 biennium; outlines the process of registration and placement of arrested and sentenced to prison, described the house rules for detainees, prisoners, analyzes the main legal and regulations and basic archival documents.

**Keywords:** prison, prisoner, arrested, convicted, isolation, jail cell mode.

**Постановка проблеми.** Однією з умов розбудови демократичної правової держави в Україні є чітке визначення концептуальних засад реалізації пенітенціарної політики, зокрема реформування системи органів виконання покарань. Сьогоднішня пенітенціарна система України потребує якісно нових підходів в організаційній діяльності. Потрібні кроки в цьому напрямі вже робляться: прийнята Концепція державної політики у сфері реформування Державної кримінально-виконавчої служби України, схвалена Указом Президента України; вступив в дію новий Кримінально-процесуальний кодекс; поетапно розв'язуються накопичені десятиріччями проблеми.

Безумовно при реалізації цієї мети слід звернутися до історичного досвіду організації виконання покарань у вигляді позбавлення волі. Традиції, умови і режим в установах виконання покарання формувалися протягом тривалого історичного періоду і становлять науковий інтерес.

**Мета** статті полягає у тому, щоб розкрити внутрішню організаційно-правову діяльність установ виконання кримінальних покарань, а саме тюрем УРСР в період 1944-1953 рр.

**Стан дослідження.** Дослідженнями історії радянського виправно-трудового права та пенітенціарних установ займалися такі вчені, як М.Д. Детков, В.Ф. Некрасов, Н.В. Петров, М.М. Гернет, О.І. Кокурін, Ю.М. Моруков, О.І. Зубков. Проблеми реформування вітчизняної пенітенціарної системи розглядали у своїх роботах І.Г. Богатирьов, В.О.

Меркулова, Г.О. Радов. Певну цінність для дослідження становлять історико-правові дисертаційних дослідженнях І.В. Іванькова, В.В. Россіхіна, О.П. Некрасова, які висвітлюють організацію та діяльність пенітенціарної системи в українських губерніях Російської імперії. Дослідники Т.Д. Дем'янчук, О.П. Сузук окреслюють проблемно-організаційні питання карально-репресивної системи. Проте рідше зустрічають праці, які б описували внутрішню діяльність установ виконання покарання.

**Виклад основних положень.** Тюрми на території УРСР організовувалася за радянським взірцем і включали в себе органи нагляду й карновиправні заклади для осіб, які перебували під слідством та внутрішніх тюремних камер (ізоляторів), в яких утримувалися до винесення судового вироку особи за політичною і соціальною небезпекою. У цей статус було «перепрофільовано» всі колишні польські тюрми. Установи тюремного типу(звичайні та слідчі тюрми) створювалися і ліквідовувалися тільки за наказом наркома НКВС. Керівництво ними переважно здійснювало створене у складі НКВС на початку 1939 р. Головне тюремне управління (ГТУ).

Тюрми виконували дві функції: вони слугували місцем відбування покарання, з одного боку, або ж тимчасового утримання бранців інших категорій, своєрідним «транзитом у невідомість», останнім пунктом життя перед стратою, – з іншого[1, с. 93].

У загальних в'язницях утримувалися підслідні й підсудні за рішенням слідчого органу або суду як запобіжний захід утримання під вартою. Тут знаходилися всі підслідні ув'язнені, не залежно від того, яким підслідними чи судовим органом ведеться справа (прокуратура, суд, НКВС) і за якою статтею кримінального кодексу висунене обвинувачення, проте статті мали підпадати під дозвіл застосування міри запобіжного заходу – взяття під варту.

У внутрішніх тюрмах та їх відділеннях утримувалися тільки підслідні й підсудні в'язні, яких звинувачували у контрреволюційних злочинах, слідство у справах яких ведеться органами державної безпеки.

Тюрма являється місцем ізоляції злочинця від суспільства. На основі Положень «Про тюрми НКВС», «Про внутрішні тюрми і внутрішні тюремні камери НКДБ» розглянемо внутрішню діяльність тюрем УРСР.

*Прийом арештованих і засуджених в тюрму. Порядок оформлення і розміщення.* Прийом засуджених у тюрму проводився цілодобово відповідальним заступником начальника тюрми, на основі документів, оформлених відповідно до нормативних вимог.

До осіб, взятих під варту застосовувалися різні терміни. Утриманих в тюрмі називали «арештований», «арештант», «залишений свободи», «засуджений». Положення «Про тюрми НКВС», затверджене наказом НКВС СРСР № 00859 від 28 липня 1939 року внесло уточнення в термінологію. Установлено, що особи, які знаходилися в тюрмі повинні називатися «засуджені». Особа, яка взята під варту, але ще не засуджена – збережений термін «арештований».

Отже, в тюрму приймалися арештовані – особи, які затримані і доставлені в тюрму, засуджені, які прибули в дану тюрму з іншої тюрми або з іншого місця позбавлення волі.

Ніхто не міг бути позбавлений волі і взятий під варту, не інакше, як у випадках передбачених законом (ст. 5 Кримінально-процесуального кодексу). Відповідно й ніхто не міг бути прийнятим для утримання в тюрмі, окрім порядку передбаченого законом і зазначеним вказаним Положенням.

Документи, на основі яких приймали арештованих в тюрму:

1) копія постанови слідчого органу про прийняття міри позбавлення волі, відповідно до КПК і санкціонованої прокурором;

- 2) копія постанови прокурора про вибір міри покарання;
- 3) копія вироку суду про позбавлення волі;
- 4) копія суду про взяття під варту.

Перераховані документи повинні бути завірені підписом відповідних керівних осіб із поставленою гербовою печаткою відповідного суду або слідчого органу.

Тільки після пред'явлення одного із названих документів, начальник тюрми може прийняти і утримувати в тюрмі арештованого, засудженого. При відправленні засудженого з однієї тюрми в іншу обов'язково повинна бути його особова справа, без якої жоден засуджений не може бути ні відправлений, ні прийнятий.

У тюрмах попереднього слідства утримувалися «арештовані, які перебували під слідством; засуджені, які опротестували вирок в касаційному порядку; засуджені, які підлягали відправленню із тюрем в інші місця позбавлення волі для відбування терміну покарання, згідно з вирокком; засудженні, яких тимчасово перевели в тюрму для підслідних із виправно-трудова колоній, таборів або тюрем за поданням слідчих органів у зв'язку з проведенням слідства по інших справах; засуджені для утримання у виправно-трудова колонії або таборі, і яких використовують для господарських робіт [2, с. 483].

*Оформлення прийому.* При прийомі арештованого необхідно перш за все забезпечити йому ізоляцію від «волі» і від засуджених з інших камер. Під ізоляцією слід розуміти позбавлення контакту зі зовнішнім і внутрішнім світом. Ізоляція являється основним і головним елементом тюремного режиму. Тож передбачалося не розголошувати про прибуття нового арештованого, і тільки працівники тюрми, які безпосередньо беруть участь в оформленні і прийомі арештованого, володіли інформацією про прибуття і переведення арештованого, засудженого. Саме оформлення відбувалося в індивідуальному порядку.

При груповій доставці арештованих, їх відводили в кімнату для прийому з кабінами «боксами» і по одному приймали і «розселяли».

Процес приймання арештованого чи засудженого доволі відповідальний і покладався на начальника або заступника начальника тюрми. Прийом починався з вручення конвоєм документів, відповідно до яких передбачалося утримання арештованого, засудженого в тюрмі. Після перевірки правильності документів, кімнати для прийому – кабіни, вводиться один арештований разом з речами і закриваються двері з «глазком» – отвір через який черговий-наглядний за кімнатою прийому спостерігає за арештованим. Після прийому і звірки прізвища, ім'я, по батькові арештованого проводиться обшук самого арештованого і його речей. Всі недозволені зберігання речі, цінності, гроші і документи забираються. Результати проведеного обшуку фіксуються в протоколі, який підписує той, хто проводив обшук і, той, кого обшукують. На все відібране арештованому видається квитанція. А речі й цінності здаються в камеру зберігання.

Арештованих жінок обшукують жінки-наглядачі або спеціально назначені для цієї роботи начальником тюрми жінки з числа працівників тюрми.

Перед відправленням арештованого в камеру, проводиться медичний огляд, санітарна обробка (миття, стрижка), одяг і білизна дезінфікуються.

На кожного нового арештованого прийнятого в тюрму заводиться особова справа, складається алфавітна і дактилоскопічна картки для централізованої звітності злочинців і облікові картки для внутрішнього тюремного обліку. Кожен арештований повинен бути сфотографований.

*Порядок і умови розміщення арештованих по камерах.* При розміщенні арештованих дотримувалися загальних правил:

- a) жінки окрема від чоловіків;

- б) підлітки від 16 до 18 років – хлопці окремо від дівчат;
- в) неповнолітні правопорушники у віці від 12 до 16 років – окремо від 16-18-літніх; хлопці окремо від дівчат;
- г) обвинувачені в злочинах контрреволюційного характеру – окремо від обвинувачених в інших злочинах; і ті й інші – окремо від рецидивістів;
- д) колишні працівники НКВС, НКЮ, прокуратури, суду, а також колишні працівники воєнного, командного, начальницького і політичного складу, Воєнно-морського флоту (військ НКВС) – окремо від інших злочинців;
- е) засуджені по одній справі – окремо один від одного (слідчий орган зобов'язаний вказати на таких факт в справі, зазначивши про ізоляцію одного злочинця від іншого, що проходять по одній справі) [3, с. 201].

Отже, розміщення по камерах, прибулих в тюрму арештованих, є доволі складною і відповідальною справою. Потрібно продумано з дотриманням вимог розмістити всіх із збереженням повної ізоляції.

Кожному засудженому видався матрац, чохол для матрацу, ватна подушка, наволочка на подушку, байкове одіяло, рушник. В камерах знаходилися двохярусні ліжка (койки), столи для харчування, шафи для зберігання їжі, бочки для питної води, вішаки для верхнього одягу, туалет, висіли тюремні правила [4, с. 1].

Основні правила внутрішнього розпорядку поділялися на три види:

- 1) обов'язки засуджених;
- 2) що дозволено засудженим;
- 3) що заборонено засудженим.

*Ув'язнені зобов'язані:*

- виконувати всі вимоги осіб тюремного нагляду;
- бути ввічливими з особами тюремного нагляду;
- вставати при вході в камеру осіб начальницького і наглядового складу тюрми;
- лягати спати і вставати відповідно до встановленого розпорядку;
- прибирати і підтримувати чистоту в камері, мити посуд, мити або натирати у назначений час підлогу в камері;
- митися в бані або під душем три рази в місяць.

*Ув'язненим дозволяється:*

- отримувати грошові передачі (або грошові переводы на рахунок) в розмірі 75 рублів на місяць, які надходять в касу тюрми на рахунок засудженого;
- купувати в тюремному кіоску, в призначені дні, продукти харчування, цигарки і предмети широкого вжитку, передбачені Головним тюремним управлінням НКВС СРСР, на суму не більше ніж 75 рублів в місяць;
- користуватися книгами із тюремної бібліотеки;
- грати в шахмати і шашки;
- користуватися щоденною прогулянкою у дворі для прогулянок тюрми в проміжку від 20 хвилин до 1 години;
- отримувати зустрічі зі захисниками в спеціально виділених для цього камерах адміністративного корпусу тюрми;
- складати довіреність і пересилати їх адресатам через адміністрацію тюрми з дозволу слідчого органу, за яким числиться засуджений.

*Ув'язненим забороняється:*

- отримувати і пересилати листи;
- мати зустрічі з родичами, крім випадків, коли слідчий орган, який веде (вів)

справу засудженого і за яким числиться засуджений дає письмовий дозвіл;

- отримувати речові і продуктові передачі та посилки, крім випадків, коли слідчий орган, який веде (вів) справу засудженого і за яким числиться засуджений дає письмовий дозвіл;

- отримувати і читати газети;

- зберігати в камері будь-які предмети, окрім своєї одежі, взуття, білизни і постільних предметів, передбачених по табелю: зубної щітки, гребінця, мила, зубного порошку, книг із тюремної бібліотеки й інвентарних речей, виданих тюрмою;

- переписувати і перестукуватися із засудженими з інших камер;

- порушувати тишину в тюрмі;

- бруднити і псувати стіни, підлогу й інвентар камери і місць загального користування, робити будь-які помітки на книгах;

- висуватися з вікон, вилазити на підвіконники, ставати ногами на ліжко, стіл, табуретку, підходити близько до «глазка» камерних дверей, завішувати його;

- порушувати порядок прогулянки;

- грати в карти або інші азартні ігри;

- проводити вибори старост [3, с. 205].

За порушення правил тюремного режиму на засуджених накладалося розпорядження начальника тюрми про:

а) заборону видачі книг, шашок, шахматів, доміно, закупок в тюремному кіоску і позбавлення передач на термін до 15 діб;

б) позачергове прибирання камер, позбавлення прогулянок і поміщення в канцер до 7 діб. Канцер — це одиночна камера, в якій окрім прибитої до підлоги табуретки і ліжка «койки», яка дається тільки на 6 годин в добу і без постелі, більше нічого немає. Засудженому, якого відправлено в канцер видається на добу тільки 300 грамів хліба й кип'яток і один раз на три дні гаряча їда із загального котла. Куріння в канцері заборонено [3, с. 201];

г) відбувається відрахування з власних коштів засудженого в разі пошкодження інвентарних речей тюрми [3, с. 201-202].

Адміністрація тюрми № 2 УМВС Львівської області до засуджених, які допускали порушення тюремного режиму приймала міри покарання відповідно до наказу № 00859. У 1952 р. за порушення тюремного режиму покарано утриманням в канцері 38 засуджених, а за незначні порушення режиму засуджених попереджали і залишали передачі. Як правило, кожен випадок порушення засудженими тюремного режиму розслідувався і до винних приймалися міри покарання. Найбільш характерні випадки порушення режиму: 1. Засуджений «Ф» допустив грубе порушення до співкамерника: штовхнув його, за що й покараний — 7 діб канцеру. 2. Засуджений «Г» і «К» намагалися встановити нелегальну переписку — покарані — кожен по 2 доби в канцері. 3. Засуджений «Б» займався крадіжкою передач у співкамерників — відкрито кримінальну справу і його засуджено до 8 років. 4. Засуджений «П» намагався присвоїти собі чужі речі: покараний — 5 діб утримання в канцері [4, с. 8].

**Висновки.** Отже, на основі вище наведеного можемо констатувати, що:

1) внутрішня діяльність тюрем УРСР регламентувалася Положеннями «Про тюрми НКВС», «Про внутрішні тюрми НКДБ і внутрішні тюремні камери НКДБ» — основні нормативні документи, досліджуваного часу, що визначали порядок прийому, розміщення, режим утримання арештованих, засуджених;

2) ніхто не міг бути прийнятим і утримуватися в тюрмі, окрім порядку передбаченого

законом і зазначеними Положеннями. Документи мали відповідати нормативним вимогам: завірені, уповноваженими особами, й закріплені гербовою печаткою відповідного органу;

3) ізоляція — основний і головний елемент тюремного режиму. Відмінністю тюрми від інших місць позбавлення волі було те, що арештований, засуджений строго ізолювався від зовнішнього світу і від співкамерників, приймалися всі заходи щодо позбавлення можливості в отриманні будь-якої інформації з волі, інших камер через різні джерела і канали зв'язку;

4) кожен випадок порушення правил тюремного режиму розслідувався і до винних приймалися міри покарання: канцер, позбавлення грошових передач, відкриття кримінальних справ.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Вронська Т.В. Тюрми в нацистській карально-репресивній системі на окупованій території України / Т.В.Вронська, О.Є. Лисенко // Український історичний журнал. — К., 2013. — № 1 (508). — С. 93.
2. Дем'янчук Т.Д. Організаційно-правове становлення та діяльність кримінально-виконавчої системи в західних областях України в 1939-1941 рр. / Т.Д.Дем'янчук // Митна справа. — Львів, 2011. — № 5 (77). — Ч. 2. — С. 483.
3. Галузевий державний архів СБУ. — Ф. 9 (Накази органів держбезпеки СРСР). — Спр. 16. — Арк. 198-206.
4. Архів ГУ МВС України у Львівській області. — Ф.1. — Оп. 28. — Спр. 17. — Арк. 1-8.

УДК 159 : 351.745. 5

**М.О. Амонс**, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем кадрового забезпечення органів внутрішніх справ НАВС;

**К.С. Портненко**, студент магістратури ННІ права та психології НАВС

## Психологічні чинники формування уявлень про діяльність міліції у суспільній свідомості

У статті розкриваються особливості правосвідомості громадян як підґрунтя їх ставлення до працівників міліції; зокрема досліджується соціально-психологічна складова суспільної правосвідомості та особливості правосвідомості працівників міліції.

**Ключові слова:** міліція, правоохоронна система, суспільна свідомість, психологічні чинники, реформування правоохоронних органів, імідж.

В статье раскрываются особенности правосознания граждан как почва их отношения к работникам милиции; в частности исследуется социальнопсихологическая составляющая общественного правосознания и особенности правосознания работников милиции.

**Ключевые слова:** милиция, правоохранительная система, общественное сознание, психологические факторы, реформирование правоохранительных органов, имидж.

In the article the features of sense of justice of citizens as soil of their attitude open up toward the workers of militia; the socialpsychological constituent of public sense of justice and feature of sense of justice of workers of militia is investigated in particular.

**Keywords:** militia, law-enforcement system, public consciousness, psychological factors, reformations of law enforcement authorities, image.